

แห่งประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องบัญญัติศัพท์ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เว้นแต่คำเทคนิคทางแพทย์ ซึ่งแล้วแต่คณะแพทย์จะตกลงกันให้เขียนอย่างไรก็คงเขียนไว้ตามนั้น เพราะฉะนั้น การเขียนทับศัพท์เฉพาะศัพท์แพทย์นี้ จึงมีบางคำที่แตกต่างไปจากประกาศดังกล่าวบ้าง

บัดนี้ คณะกรรมการได้พิจารณารับรองศัพท์แพทย์ ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้เสนอเสร็จแล้ว เป็นคำศัพท์ประมาณ ๑๑,๙๕๖ คำ และธาตุอีกประมาณ ๔๘๔ คำ ราชบัณฑิตยสถานจึงได้จัดตีพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มดังที่ปรากฏนี้ ในการพิจารณาศัพท์แพทย์นี้กระทรวงสาธารณสุขได้แต่งตั้งให้ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ แห่งคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ราชบัณฑิต เป็นผู้แทนเข้าร่วมพิจารณาในฐานะผู้เชี่ยวชาญและได้ริเริ่มทำเรื่องนี้มาเป็นเวลานาน

การบัญญัติศัพท์เป็นกิจที่ยากลำบากมาก เพราะถึงแม้จะพยายามคิดให้รอบคอบสักเพียงใด และจะปรึกษารื้อกับท่านผู้คงแก่เรียนสักเพียงใด ก็ยังหลีกเลี่ยงความบกพร่องไม่ได้ ด้วยภาษาแต่ละภาษาย่อมมีอรรถลักษณะของตนทั้งในทางความหมายและทางเสียง ซึ่งศัพท์ที่คิดขึ้นนั้นจะต้องอนุโลมตามอย่างสนิทแนบเนียน จึงจะมีชีวิตถาวรสืบไป

ราชบัณฑิตยสถานขอขอบพระทัยท่านที่ปรึกษา และขอบใจกรรมการทุกท่าน โดยเฉพาะศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ที่อุตสาหะสละกำลังกายกำลังความคิดร่วมกันทำศัพท์แพทย์ ขึ้นไว้เป็นสมบัติของชาติ อันเป็นมรดกทางวิชาการ ซึ่งจะตกทอดไปถึงอนุชนคนรุ่นหลังในอนาคตสืบต่อไป”

ความจำเป็นในการทับศัพท์ตามที่คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์แพทย์ได้วางหลักสำหรับการใช้คำทับศัพท์ไว้มี ๓ ข้อ คือ ๑. คำที่ยังไม่มีคำไทยแทน ๒. คำที่มีความหมายยืดยาว และ ๓. คำที่มีความหมายหลายอย่างต่าง ๆ กัน” สำหรับหลักการเขียนทับศัพท์ของอาจารย์อวยมีดังนี้

“๑. พยายามให้ได้สำเนียงใกล้เคียงภาษาเดิมมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ระลึกรู้ว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะ

เขียนคำไทยให้มีสำเนียง “เหมือน” คำอังกฤษอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น ถ้ามีเหตุผลด้านอื่นก็ยอมให้มีความผิดเพี้ยนในเรื่องสำเนียงบ้าง

๒. พยายามสะกดคำไทยให้ผู้อ่านสามารถคิดย้อนกลับไปได้ว่าคำภาษาอังกฤษนั้นเขียนอย่างไร ให้สามารถค้นพจนานุกรมภาษาอังกฤษได้สำหรับคำที่ไม่รู้จัก ทั้งนี้เพราะคำแพทย์จำนวนมากมาย ไม่มีใครสามารถจำหมดทุก ๆ คำได้ ทุกคนต้องอาศัยพจนานุกรม ถ้าไม่รู้ว่าคำสะกดอย่างไรการค้นพจนานุกรมก็ลำบาก นอกจากนั้นยังมีคำที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่เขียนต่างกันและความหมายต่างกัน ต้องการให้สามารถแยกคำเช่นนี้ออกจากกันได้ด้วย

เพื่อให้ได้ผลที่กล่าวนี้จึงจำเป็นต้องมีวิธีเขียนขึ้นใหม่สำหรับพยัญชนะและสระบางตัว และพยายามเก็บตัวอักษรในคำอังกฤษให้หมดทุกตัว ความพยายามนี้ไม่สามารถทำให้ได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะเหตุผลทางภาษา ยังมีอีกมากคำที่เขียนยังไม่ลงตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ต้องถือเป็นข้อยกเว้น แต่คำเหล่านี้คงไม่เป็นที่ยุ่งยากนักสำหรับผู้ที่มีความรู้วิชาแพทย์”

อาจารย์อวยได้เคยแสดงเหตุผลที่ท่านสนใจเรื่องการบัญญัติศัพท์แพทย์ในการอภิปรายครั้งสำคัญเรื่อง “ปัญหาการใช้คำไทย” ซึ่งจัดโดยชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จมาเป็นองค์ประธานของการอภิปรายครั้งนี้ โดยอาจารย์อวยได้แสดงเหตุผลไว้ดังนี้ “ข้าพระพุทธเจ้าเองได้มีเหตุเกิดขึ้นที่ทำให้ต้องสนใจทางภาษาไทยสำหรับวิชาแพทย์ คือ เมื่อเรียนแพทย์จบใหม่ ๆ ยายถึงแก่กรรมลง ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์จะเขียนหนังสือสั้น ๆ เกี่ยวกับวิชาแพทย์สำหรับประชาชน ก็ได้พบความยากลำบากอย่างยิ่งในการที่จะเขียนให้คนธรรมดาเข้าใจในวิชาแพทย์สมัยใหม่ได้ จึงได้เริ่มแต่นั้นว่าจะต้องหาคำภาษาไทยมาใช้ ต่อมาเมื่อมีการส่งเสริมภาษาไทยในด้านสร้างคำใหม่ ๆ ก็ได้มีการบัญญัติศัพท์ต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ในกรณีนี้สำหรับข้าพระพุทธเจ้าเองมีความเห็นไม่ค่อยตรงกับคณะกรรมการบางชุดที่ผ่านมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่

ที่นิยมใช้คำศัพท์ต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย นี่ก็เพราะรู้สึกว่าการไทยของเราก็มีพอใช้ ถ้าเลือกให้ดีกว่าก็น่าจะนำมาใช้ได้มาก ในเรื่องนี้ข้าพระพุทธเจ้ามีความภูมิใจอยู่เสมอว่าคนไทยเรามีโชคดีที่มีภาษาที่มีลักษณะพิเศษอยู่สองสามประการที่ไม่แพ้ภาษาใดในโลก ประการหนึ่งเรามีการออกเสียงมีอักขรวิธีที่สามารถจะทำให้เสียงได้มากมาย จนกระทั่งกล่าวได้ว่า เกือบไม่มีภาษาใดในโลกนี้ที่เราไม่สามารถจะเขียนเลียนเสียงได้ด้วยอักษรไทยของเรา นับว่าเป็นสมบัติที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ต่างกับภาษาต่างประเทศเป็นอันมากที่มีการจำกัดในเรื่องเสียงอีกข้อก็คือคำไทยเราเป็นคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ซึ่งเหมาะสำหรับการใช้ประโยชน์ในข้อที่สามคือ การที่เราสามารถจะสร้างคำขึ้นมาใหม่โดยการเอาคำสองหรือสามคำมาต่อกันเข้าทำให้ได้คำซึ่งมีความหมายแปลกไปจากเดิมนับว่าเป็นสมบัติที่ดียิ่งของภาษาไทย มีคนจำนวนไม่น้อยไม่นึกถึงข้อนี้ จึงพยายามจะใช้คำภาษาต่างประเทศเพื่อสร้างคำไทยขึ้น ในการที่ข้าพระพุทธเจ้ามีหน้าที่ต้องสอนนักเรียนแพทย์ เขียนหนังสือบ่อย ๆ เกิดความจำเป็นที่จะต้องคิดคำขึ้นมาใช้และมีความรังเกียจที่จะใช้ภาษาต่างประเทศ จึงได้พยายามรวบรวมคำขึ้นเป็นจำนวนมาก และได้ใช้เรื่อย ๆ มาในการเขียนนิยายสารของคณะแพทย์ศาสตร์และศิริราชพยาบาล หรือสารศิริราช แต่ในข้อนี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็สำนึกดีในความอันตรายอันจะเกิดขึ้นจากความเข้าใจผิดในเรื่องคำเหล่านั้น หรือพูดง่าย ๆ ในแง่ที่ทำให้คนหมั่นไส้ว่าชอบสร้างคำอะไรใหม่ ๆ จึงใช้วิธีพยายามค่อยทำค่อยไปในบัดนี้เมื่อได้ทำสารศิริราชมาเป็นเวลา ๑๓-๑๔ ปีนี้ ก็รู้สึกว่าได้รวบรวมคำภาษาไทยที่อาจใช้แทนคำต่างประเทศไว้ได้หลายพันคำ และนับว่าเป็นโอกาสดีที่กระทรวงสาธารณสุขได้เสนอนามข้าพระพุทธเจ้าได้ร่วมในคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ของราชบัณฑิตยสถานในแง่ที่เกี่ยวกับคำแพทย์ การนี้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นแต่เพียงฝ่ายเสนอขอความเห็นหรือขอคำแนะนำ กรรมการราชบัณฑิตยสถานให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ก่อนอื่นข้าพระพุทธเจ้าได้ขอข้อตกลงกับคณะกรรมการบัญญัติศัพท์สำคัญข้อหนึ่งคือว่า ขอให้ถือว่าศัพท์ที่เสนอนี้เป็นการเสนอ ไม่ใช่เป็นการบัญญัติ หมายความว่าไม่มีการ

บังคับให้ใช้ เป็นการแนะนำขึ้นมาเท่านั้นเอง และถ้าใครเห็นดีชอบ ก็ใช้ ใครไม่ชอบ ก็ไม่ใช้ อันนี้ก็คงจะคล่องจงไปกับกระแสพระราชดำรัสที่ว่าภาษามีสชีวิต คำไหนที่ดีก็คงจะอยู่ยั่งยืนต่อไป คำไหนที่ไม่ดีมันก็ตายไปเอง โดยวิธีนี้ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจว่าคำศัพท์ที่ไม่เหมาะสมก็คงจะหายไปเอง ส่วนคำศัพท์ไหนที่ดีก็คงจะมีผู้ใช้ต่อไป...”

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียรได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบัญญัติศัพท์ไว้ว่า “ประวัติของศัพท์ในวิชากายวิภาควิทยา” ลงตีพิมพ์ใน “ราชบัณฑิตสาร สำนักวิทยาศาสตร์ เล่มที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๘๗ ปีที่ ๑” ซึ่งได้นำมาตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือ “๗๐ ปี ราชบัณฑิตวิชาชาญ” โดยราชบัณฑิตยสถาน ดังนี้^๕

“๑. ถ้าคำใดมีคำไทยใช้แพร่หลาย และให้ความหมายเข้าใจดีอยู่แล้ว ไม่ควรจะดัดแปลงแก้ไข

๒. ถ้าศัพท์ใดอาศุดาคำไทยได้ และคำนั้นให้ความหมายสมบูรณ์เท่าศัพท์เดิม ควรใช้คำที่บัญญัตินั้น

๓. ถ้าไม่อาศุดาคำไทยให้ตรงกับความหมาย สมบูรณ์เท่าศัพท์เดิมได้ ควรทับศัพท์นั้นลงไปด้วยอักษรไทยให้อ่านมีสำเนียงคล้ายของเดิมที่สุด”

(อักขรวิธีใช้ตามต้นฉบับเดิมเพื่อรักษาไว้เป็นประวัติการเขียนหนังสือ - จำนวนของนายเจริญ อินทรเกษตร ราชบัณฑิตประเภทวรรณศิลป์ สาขาวิชาวรรณกรรมร้อยแก้ว)^๕

เรื่องการใช้วรรณยุกต์ในคำทับศัพท์จากภาษาอังกฤษก็เป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาช้านาน ศาสตราจารย์พิเศษ นายแพทย์ภูเก็ฏ วาจนนท เป็นอาจารย์แพทย์ที่เป็นที่ยอมรับในเรื่องภาษาไทยอีกท่านหนึ่ง ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการทับศัพท์ไว้ว่า วิธีการทับศัพท์ จำแนกได้เป็น ๓ วิธี คือ การถ่ายเสียง การถ่ายอักษร และการถ่ายเสียงรวมกับการถ่ายอักษร โดยท่านได้แสดงตัวอย่างเทียบการทับศัพท์ทั้ง ๓ วิธีให้เห็นอย่างชัดเจนตามตารางที่ ๑ อาจารย์ภูเก็ฏได้เสนอแนวทางในการทับศัพท์ตามลำดับดังนี้

๑. ใช้เสียงของคำต่างภาษานั้นเป็นพื้นฐาน

๒. ปรับเสียงให้เหมาะกับภาษาไทยหรือตามความนิยมในภาษาไทย

ตารางที่ ๑. ตัวอย่างเทียบการทับศัพท์ทั้ง ๓ วิธี^๑

คำภาษาอังกฤษ	วิธีถ่ายเสียง	วิธีถ่ายอักษร	วิธีถ่ายเสียงร่วมกับการถ่ายอักษร
Penicillin	เพนิซิลลิน	เพนิซิลลิน	เพนิซิลลิน
Maugham	มอม	มอร์กัม	มอห์ม
Salisbury	ซอลสเบอรี	ซาลิสเบอรัย	ซอลสเบอรัย
Orchid	ออคิด	ออรัคิต	ออรัคิต
Slider	สไลด์	สไลเดอร์	สไลด์

๓. สะกดด้วยอักษรและอักษรวิธีในภาษาไทยตามเสียงในข้อ ๒

๔. ปรับการสะกดคำเพื่อแสดงเค้าที่มาของคำในภาษาเดิมพอสมควร โดยที่การสะกดนั้นไม่ควรกระทบกระเทือนการออกเสียงตามข้อ ๒ ทั้งไม่แตกต่างไปจากอักษรวิธีในภาษาไทยจนเกินไปนัก และอาจต้องปรับตามความเหมาะสมอีกครั้งหนึ่งด้วย

อาจารย์ภูเกิดได้ยกตัวอย่างตามแนวทางในการทับศัพท์ที่เสนอไว้ดังนี้

Vitamin (ไว-ตา-มิน) คนไทยนิยมอ่านว่า “วิตามิน” หรือ “วิตะมิน”

John (จอห์น) ปรับการสะกดเป็น “จอห์น” ซึ่งช่วยแยกจาก “จอน” ในภาษาไทยด้วย

Cesium (ซี-สิ-อัม) เมื่อออกเสียงเร็วจะเป็น “ซีเลียม” ปรับการสะกดเป็น “ซีเซียม” เพื่อเลี่ยงคำว่า “เลียม”

Cookie (คุกกี้) ใช้ตามเสียง

Paris (ปารีส) สะกดเป็น “ปารีส” (จากเสียงอังกฤษ)

(ปารีส) สะกดเป็น “ปารีส” (จากเสียงฝรั่งเศส)

Morgagni (มอ-กาน-ยี) ปรับการสะกดเป็น “มอร์กานยี” และปรับอีกครั้งเป็น “มอร์กานญี” (เพื่อใช้เฉพาะ y ญญ จึงแทน gn ในคำภาษาฝรั่งเศส)

Cognac (คอน-ยัก) ปรับการสะกดเป็น “คอนยัค” และปรับอีกครั้งเป็น “คอนญัค” (เหตุผลเดียวกับข้างต้น)

Cologne (โค-โลณ) ปรับการสะกดเป็น “โคโลณ” และปรับอีกครั้งเป็น “โคโลณญ์ (โคโลญ)” (เหตุผลเดียวกับข้างต้น และเนื่องจาก ญ เมื่อเป็นตัวสะกดออกเสียงตามแม่กน จึงอาจเขียน “โคโลณญ์” เป็น “โคโลญ” ได้ แต่ควรเขียนไว้ให้ครบเพื่อการเทียบ)^๒

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดคณะอนุกรรมการของราชบัณฑิตยสถานกำหนดหลักเกณฑ์ไม่ให้ใส่เครื่องหมายวรรณยุกต์ ยกเว้นในกรณีที่มีเสียงซ้ำกับคำไทยซึ่งทำให้เกิดความสับสน เช่น coke = โค้ก ไม่ให้สับสนกับ “โคก” เป็นต้น เหตุผลที่ให้ไว้คือ คำในภาษาอังกฤษไม่มีเสียงสูงเสียงต่ำตายตัว การออกเสียงสูงต่ำขึ้นกับตำแหน่งในประโยคและการเน้นของผู้พูด ถ้าจะใช้วรรณยุกต์กำหนดเสียงสูงต่ำในคำทับศัพท์ ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมาว่า คำใดพยางค์ใดจะเลือกใช้วรรณยุกต์ใด หรือจะกำหนดให้ออกเสียงสูงต่ำอย่างไร คำบางคำซึ่งคนไทยคุ้นเคยกันแล้ว มักจะไม่ค่อยมีปัญหา เช่น doctor = ดอกเตอร์ คนไทยส่วนมากออกเสียงว่า “ด็อกเตอร์” อันที่จริงถ้าจะให้เลือกวรรณยุกต์ใส่คงทำได้ไม่ยาก แต่คำส่วนมากเรายังออกเสียงไม่แน่นอน เช่น quartz บางคนออกเสียงตรีเป็น “ควอด” บางคนออกเสียงเอกเป็น “ซวอด” ทำให้เกิดปัญหาถกเถียงกันได้ ยิ่งถ้าเป็นคำใหม่ ๆ หรือคำที่คนไทยไม่คุ้นเคย (โดยเฉพาะศัพท์แพทย์) ไม่น่าว่าจะออกเสียงสูงต่ำอย่างไร ถ้าใช้วรรณยุกต์กำกับไว้ อาจทำให้เกิดปัญหาได้ ที่สำคัญคือ เสียงสูงต่ำในภาษาอังกฤษไม่ได้ทำให้ความหมายเปลี่ยนไปแต่อย่างใด ลักษณะเช่นนี้ต่างจากภาษาที่มีวรรณยุกต์เช่น ภาษาไทยหรือจีน ซึ่งคำที่มีเสียงสูงต่ำต่างกัน ก็มีความหมายต่างกัน ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ การใช้ไม่ได้คู่ จึงกำหนดให้ใช้เฉพาะในกรณีที่ต้องการให้แตกต่างจากคำไทย เช่น log = ล็อก เป็นต้น^๓

ประวัติความเป็นมาของการบัญญัติศัพท์แพทย์ไทยก่อนที่มีราชบัณฑิตยสถาน

อันที่จริงแล้วการบัญญัติศัพท์แพทย์เป็นภาษาไทยนั้นน่าจะมามีมาตั้งแต่เมื่อแรกมีการแพทย์แผนตะวันออก

ตกเข้ามาในประเทศไทยและมีความจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ความรู้ในรูปของการเขียนหนังสือ ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีการจัดพิมพ์หนังสือขึ้น ดังนั้นควรเป็นเมื่อครั้ง นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley หรือ “หมอบรัดเลย์”) และคณะมิชชันนารี เข้ามาประเทศไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ หมอบรัดเลย์ (หรือที่รู้จักในนามของ “หมอปัดเล”) ตามสำเนียงไทยในสมัยนั้น) ได้เรียนรู้ภาษาไทยอยู่ ๖ เดือนที่สิงคโปร์กับครูชื่อสมิ ก่อนเดินทางเข้ามาถึง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๓๗๘ ซึ่งตรงกับวันเกิดปีที่ ๓๑ ของหมอบรัดเลย์พอดี หมอบรัดเลย์ได้แต่งตำราแพทย์ชื่อ “ตำราปลูกฝีโค” ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเป็นเล่มแรก แต่ตีพิมพ์เป็นเล่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๘ หลังตำราแพทย์อีกเล่มซึ่งเป็นการแปลตำราชื่อ “คำภีร์ครุฑรักษา” ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ถ้าดูหลักฐานจากตัวหนังสือเพียงอย่างเดียว จะเข้าใจผิดได้ว่า “คำภีร์ครุฑรักษา” เป็นหนังสือแพทย์แผนปัจจุบันเล่มแรกที่เป็นภาษาไทย^๑ แต่ถ้าได้อ่านคำนำใน “คำภีร์ครุฑรักษา” แล้วจะพบคำชี้แจงของหมอบรัดเลย์ว่า ตนได้ทำตำราปลูกฝีดาษถวายแล้ว และได้กราบทูลว่าจะทำตำรารักษาหึงตลอดบุตรถวาย แต่ต้องล่าช้าไปเนื่องจากติดธุระหลายอย่าง เมื่อธุระเบาบางแล้ว จึงได้ทำตำรารักษาหึงตลอดบุตรถวาย^๒

สำหรับหน้าปกหนังสือ “ตำราปลูกฝีโค” และ “คำภีร์ครุฑรักษา” ปรากฏเป็นตัวหนังสือดังนี้ “ตำราปลูกฝีโค: ให้กันโรคระพิษไม่ให้ขึ้นได้ TREATISE ON VACCINATION COMPRISING A NARRATIVE OF THE INTRODUCTION AND SUCCESSFUL PROPAGATION OF VACCINA IN SIAM. – 1840. & 1844.

BY D. B. BRADLEY M.D.

2nd. Edition 1000 Copies

BANGKOK: A. B. C. F. M. PRESS 1845”^๓

(หมายเหตุ: หน้ารองปกแจ้งให้ทราบว่าการพิมพ์หนังสือทั้งสองครั้งเกิดขึ้นในปีเดียวกัน คือ เมื่อจุลศักราชพันสองร้อยหก ปีมะโรงฉศก ครั้งที่ ๑ เมื่อ

เดือนแปดทศุติยาศศร จำนวน ๕๐๐ ฉบับ และครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนยี่ ข้างแรม จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ)

“คำภีร์ครุฑรักษา, แปลนความออกจากคำภีร์ครุฑรักษาแห่งแพทย์หมออเมริกา

ข้าพเจ้าผู้แปลนี้, ชื่อหมอบรัดเลย์

“TREATISE ON MIDWIFERY”

BY D. B. BRADLEY M.D.

BANGKOK: A. B. C. F. M. PRESS. 1842

1st. Ed. 200 Copies”^๔

ดังนั้นการเขียนทับศัพท์และการบัญญัติศัพท์ที่เขียนเป็นภาษาไทย (ไม่ใช่ตัวอักษรโรมัน) น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยหมอบรัดเลย์ ซึ่งเรียนรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดี อีกทั้งยังร่วมอยู่ในคณะมิชชันนารีดำเนินการเปิดโรงพิมพ์แห่งแรกในประเทศไทย คือ โรงพิมพ์ของคณะอเมริกันบอร์ด (American Board of Commissioners for Foreign Missions) หรือเรียกย่อว่า A. B. C. F. M. PRESS ซึ่งจัดพิมพ์ตำราปลูกฝีโคของหมอบรัดเลย์ให้เห็นเป็นหลักฐานยืนยันได้ เพราะก่อนหน้านี้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีหนังสือเล่มเล็ก ๆ พิมพ์ด้วยอักษรโรมันแต่อ่านออกเสียงเป็นภาษาไทยได้ดังนี้ KHAM SON CHRISTANG Phac ton อ่านว่า “คำสอน คริสตัง ภาคต้น” โดยสังฆนายกอาร์โนด อังตวน การ์โนลต์ (Arnoud Antioine Garnult) ซึ่งได้เดินทางมาจากปิ่นัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๗ มาพำนักอยู่ที่โบสถ์ข้างตาคูรส ท่านผู้นี้ได้นำเครื่องพิมพ์เข้ามาด้วย และได้พิมพ์หนังสือเล่มดังกล่าวในปี พ.ศ. ๒๓๓๙^๕

เนื้อหาในตำราปลูกฝีโคของหมอบรัดเลย์นั้นใช้คำไทยง่าย ๆ แทนศัพท์แพทย์ ตลอดจนการทับศัพท์ เช่น “ปลูกฝีโค” แทน “vaccination” “บุฟโพ” แทน “pus” “สเกด” แทน “scab” “เซนเนอ” แทน “Jenner” “เมืองมะการว” แทน “Macau” “เมืองสิงกะโประ” แทน “Singapore” “เมืองบอสตัน” แทน “Boston” “สมิศ” แทน “Smith” “โรบินสัน” แทน “Robinson” “ฝีดาษ” หรือ “โรคระพิษ” แทน “small pox” “มเวง ครอบาช” แทน “คุดทะราด (yaws)” (หน้า ๑๒ บรรทัดที่ ๑๐) และ “เซด” แทน “check” เป็นต้น

(หมายเหตุ: “บุฟโพ” แปลว่า “the matter of a

tumour or sore” ในหนังสือ “ศัพท์ พจนานะ พาสา ไทย” ซึ่งรวบรวมและจัดทำโดย ชอง-บาติสต์ ปาลอกัว ในปี พ.ศ. ๒๓๙๗^{๑๒} หรือแปลว่า “ichor, pus, purulent matter, the discharge from an ulcer or wound” ในหนังสือ Thai-English Dictionary ของพระอาจารย์ยาคม^{๑๓} หรือ “หนอง” ในหนังสือศัพท์แพทย์ไทย^{๑๔} “มเร็ง” แปลว่า “Venereal ulcer” ในหนังสือ “ศัพท์ พจนานะ พาสา ไทย”^{๑๕} หรือ “มะเร็ง” แปลว่า “cancer, malignant growths or tumours” ในหนังสือ Thai-English Dictionary^{๑๖} หรือ แปลว่า “แผลเรื้อรัง ซึ่งเน่าลุกลาม รักษาหายยาก” ในหนังสือศัพท์แพทย์ไทย^{๑๗} และ “มะเร็งคชราช” แปลว่า “कुศตระบาด” ในหนังสือศัพท์แพทย์ไทย^{๑๘}

สำหรับเนื้อหาในหนังสือ “คำภีร์กรรมรักษา” นั้นเป็นการแปลตำราสูติศาสตร์ดังที่ได้แสดงไว้ข้างต้น บรรจุนิทานและวิธีบำบัดโรคทางสูติกรรมแผนปัจจุบัน ไว้ในเล่ม ซึ่งหนาประมาณ ๒๐๐ หน้า มีภาพประกอบ ประมาณ ๕๐ รูป แสดงถึงเครื่องมือและเทคนิคต่าง ๆ^{๑๙} เป็นรูปภาพแกะไม้ เช่น รูปทารกคลอดท่าก้นและเทคนิค การช่วยคลอด เป็นต้น นอกจากนี้หมอบรัดเลย์ยังใช้ โอกาสนี้เผยแพร่ศาสนาไปพร้อมกันด้วย เช่น “อุทรนั้น ครั้นถึงกำหนดคลอด ข้างเบื้องบนอุทรก็บีบรัดเข้าเอง มังสะอุทรนั้นบีบเข้า คออุทรก็แยกขยายผายออกเป็น คราว ๆ ตามธรรมดาที่พระเจ้าตั้งไว้ เป็นเพราะเหตุเช่น ว่านี้มารดาจึงปวดนัก ลางคนปวดน้อย อันความเจ็บ ปวดเวทนาเมื่อคลอดนั้น เป็นธรรมดาแต่แม่หญิงใน เดิม เพราะแม่หญิงคนที่เป็นแม่เดิมมนุษย์ทั้งปวงนั้น ได้ กระทำผิดต่อพระยโสภาเจ้าผู้สร้างมนุษย์ แม่หญิงนั้น ลอบลักกินผลไม้ที่พระเจ้าห้าม พระเจ้าจึงลงอาญาสาป สรรให้หญิงนั้นคลอดยากลำบากเวทนานัก หญิงทั้งปวง ที่เป็นลูกหลานเหลนเชื้อสายต่อ ๆ กันมา ก็พลอยผิด พลอยเป็นบาปตามแม่หญิงเดิมนั้น ทุก ๆ คนจะเป็นเช่นนี้ ตลอดไปจนสิ้นโลก”^{๒๐}

หลังจากหมอบรัดเลย์แล้วก็ไม่มีผู้ใดเขียน ตำราพิมพ์เผยแพร่อีก มาจนกระทั่งนายแพทย์ ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ (George B. McFarland) ซึ่งต่อมาได้เป็น อำมาตย์เอก พระอาจารย์ยาคม ได้เขียนหนังสือขึ้นเพื่อ ใช้ในการสอนนักเรียนแพทย์ประกาศนียบัตรของโรงเรียน

ราชแพทยาลัย ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๖๐ ท่าน ได้เล็งเห็นความจำเป็นและความสำคัญของตำราแพทย์ ต่อการศึกษาและการสอน หนังสือของท่านที่มีในหอ สมุดศิริราช คือ “ตำราแพทย์ กายวิภาควิทยา แอนนา โตเม” เล่ม ๑-๓ “หนังสือประถมศาริศาสตร์ วิชาฝ่าย ร่างกายมนุษย์” “ตำราแพทย์ที่เรียนเมดิกา เล่มหนึ่ง” “ตำราแพทย์แสดงด้วยกายภาพโรค” “แถลงโรคในอาณาจักร ประสาทแต่ย่อ ๆ” ท่านได้แต่งหนังสือเหล่านี้เป็นภาษา ไทย และได้บัญญัติศัพท์เฉพาะวิชาขึ้นเป็นจำนวนมาก ศัพท์คำพื้น ๆ บางคำยังคงเป็นศัพท์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่บางคำนั้นก็ไม่เป็นที่นิยม เช่น “มหานพรีชตโลหิต” หมายถึง “Aorta” [มหา (ใหญ่) + นาฟี (หลอดเลือด) + รัชต (แดง) + โลหิต (เลือด)] คู่กับ “มหานาฟีกาฟโลหิต” ซึ่ง หมายถึง “Vena cava”^{๒๑}

นอกจากพระอาจารย์ยาคมแล้ว ในสมัยนั้นยังมีหมอ แฮน แอด ดัม ชัน (Hans Adamsen) ซึ่งเขียน หนังสือ “แพรทิสคอฟเมดิซิน” เป็นภาษาไทยไว้ใช้ สอนนักเรียนแพทย์ประกาศนียบัตรของโรงเรียนราช แพทยาลัยเช่นกัน^{๒๒} วิชา “แพรทิสคอฟเมดิซิน” ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนในขณะนั้น มี บันทึกลงไว้ในคำนำของหนังสือเล่มนี้ว่า ได้ให้หมอเปลี่ยน (พระนราภิบาลบดีศรีสมุทรเขต) เป็นผู้ช่วยตรวจทาน ภาษาไทยให้

หลังจากนั้นเข้าสู่ยุคของจดหมายเหตุทาง แพทย์ของสภากาชาดสยาม ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยมีคณะบรรณาธิการ ๔ คน คือ นายพันโท พระศักดิ์พลรักษ์ (ต่อมาได้เป็นพลตรี พระยาดำรง แพทย์คุณ) นายนาวาโท หม่อมเจ้าถาวรมงคลวงศ์ ไชยันต์ (ต่อมาได้เป็นพลเรือตรี และเป็นสภานายกแพทยะสมาคม แห่งกรุงสยามคนแรก) นายแพทย์โรแบร์ต (Docteur Léopold Robert) และนายแพทย์ไฮเอ็ด (H. Campbell Highet)^{๒๓} บทความต่าง ๆ ที่ลงในจดหมายเหตุทางแพทย์ นั้นถ้าเป็นบทความที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศโดย แพทย์ชาวต่างชาติ จะมีบทความแปลเป็นภาษาไทย ซึ่ง ไม่มีการลงชื่อผู้แปลไว้ ทำให้เข้าใจเอาเองว่าบรรณาธิการ คนไทยน่าจะเป็นผู้แปล เมื่อติดตามสืบค้นเกี่ยวกับการ ทับศัพท์และบัญญัติศัพท์ในจดหมายเหตุทางแพทย์ตั้ง

แต่ฉบับแรกเป็นต้นมา จะพบความพยายามในการบัญญัติศัพท์ที่ชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ มีการเขียนถึง “การบัญญัติศัพท์แพทย์” เป็นครั้งแรกในหัวข้อข่าวการแพทย์และสภากาชาด ซึ่งเป็นภาค ๓ ในจดหมายเหตุทางแพทย์ (ภาค ๑ มักเป็นนิพนธ์ต้นฉบับ ภาค ๒ มักเป็นบทความแปล และภาค ๓ เป็นข่าวกิจกรรมต่าง ๆ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕^{๑๙} โดยได้รายงานข่าวที่ประชุมของแพทยะสมาคมแห่งกรุงสยามเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม และ ๓๐ กันยายน ๒๔๖๕ ว่า ที่ประชุมได้บัญญัติศัพท์แพทย์ขึ้นใช้ดังต่อไปนี้

๑) ศัพท์แพทย์ที่หมายถึงตำราและวิชาโดยกว้างขวาง คำทำนองต้องมีคำว่า “ศาสตร์” เช่น

Medicine	อายุรศาสตร์
Surgery	ศัลยศาสตร์
Midwifery	สูติศาสตร์

๒) ศัพท์ที่หมายจะเพาะวิชาอันเป็นกิ่งหนึ่งของศาสตร์นั้น คำทำนองต้องมีคำว่า “วิทยา” เช่น

Gynaecology	นรีวิทยา
Bacteriology	แบคทีเรียวิทยา
Pathology	พยาธิวิทยา

๓) ผู้ชำนาญในวิชาใด ๆ ที่ต้องเป็นแพทย์ด้วย คำทำนองต้องมีคำว่า “แพทย์” เช่น

Physician	อายุรแพทย์
Pathologist	พยาธิแพทย์
Surgeon	ศัลยแพทย์
Anaesthetist	วิสัญญีแพทย์
Obstetric surgeon	สูติแพทย์
Ophthalmic surgeon	จักษุแพทย์
Gynaecologist	นรีแพทย์
Aural surgeon	โสตแพทย์
Bacteriologist	แบคทีเรียแพทย์
Dental surgeon	ทันตแพทย์

๔) นามศัพท์บางคำ ซึ่งเห็นว่าควรบัญญัติขึ้นใช้ในการแพทย์

Etiology	สมุฏฐาน*
Sequelae	โรคตาม
Morbid anatomy	พยาธิกายวิภาค

Diagnosis	การวินิจฉัย
Symptoms	อาการบอกล่า
Prognosis	การพยากรณ์
Signs	อาการตรวจพบ
Prophylaxis	การป้องกัน
Complications	โรคแทรก
Treatment	การรักษา

* ต่อมาเมื่อประกาศบอกแก้คำผิดเป็น “สมุฏฐาน”^{๒๐}

ปรากฏว่า “การบัญญัติศัพท์แพทย์” ข้างต้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ นั้นใช้เวลาถึง ๗ ปีจึงได้รับการตรวจเห็นชอบจากกรมตำรา กระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. ๒๔๗๒^{๒๑} โดยส่วนใหญ่เห็นด้วย มียกเว้นแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

Etiology	สมุฏฐาน (เดิมเสนอไว้ “ภู”)
Complication	โรคแทรก (เดิมเสนอไว้ “โรคแทรก”)
สำหรับคำว่า “Signs” ถูกตัดทิ้งไป (ไม่ปรากฏในรายงาน)	
มีการเพิ่มส่วนที่ ๕ คำประกอบศัพท์บางอย่าง เช่น	
๖. เยื่ออ่อน “บุ” หรือ “หุ้ม”	
๗. ศัพท์บางอย่างสำหรับใช้ในการแพทย์ เช่น	
Tuberculous	วัณโรค เป็นต้น

(หมายเหตุ: ศัพท์บัญญัติข้างต้นนี้เกือบทุกคำปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๒๒} ยกเว้น “นรีวิทยา” เปลี่ยนเป็น “นรีเวชวิทยา” ไม่มี “นรีแพทย์” แต่มี “สูติแพทย์” มีทั้งคำว่า “วิสัญญีแพทย์” “วิสัญญี” และ “วิสัญญีวิทยา” มีคำว่า “แบคทีรี” “พยาธิ” “จักษุ” และ “โสต” แต่ไม่มีคำว่า “แบคทีเรียวิทยา” “แบคทีเรียแพทย์” “พยาธิวิทยา” “พยาธิแพทย์” “พยาธิกายวิภาค” “จักษุแพทย์” หรือ “โสตแพทย์” มีคำว่า “สมุฏฐาน” “อาการ” “วินิจฉัย” “พยากรณ์” “ป้องกัน” และ “รักษา” สำหรับที่มาของศัพท์ “พยาธิวิทยา” และ “พยาธิ” ได้เคยเขียนไว้แล้วในสารศิริราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘)^{๒๓, ๒๔}

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๘ บรรณารักษ์ของจดหมายเหตุทางแพทย์มีเพียงพระองค์เดียว คือ หม่อมเจ้าวัลลภากร วรวรรณ พระองค์ทรงเป็นพระโอรส

ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรณกร กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และทรงเป็นพระอนุชาของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร (ภายหลังได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์)^{๒๓} หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรนั้นทรงเป็นราชบัณฑิตยสถานหมายเลข ๑ และทรงได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีสยามเป็นพระองค์แรก ทรงอยู่ในคณะกรรมการชำระปทานุกรม พ.ศ. ๒๔๗๕ และทรงมีบทบาทอย่างยิ่งยวดในเรื่องการบัญญัติศัพท์ โดยทรงเป็นประธานคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งสามารถพิจารณาบัญญัติศัพท์ภาษาไทยได้อย่างรวดเร็วมากทั้งศัพท์วิทยาศาสตร์ ศัพท์แพทย์ ศัพท์สถิติ ศัพท์คณิตศาสตร์ เสร็จภายในเวลา ๓ ปี^{๒๔} ปรากฏว่าทั้งหม่อมเจ้าวัลลภากรและหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงอยู่ในคณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยขณะนั้นหม่อมเจ้าวัลลภากรทรงเป็นผู้แทนของแพทยสมาคม (พระองค์ทรงเป็นเลขาธิการของแพทยสมาคมระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๕ โดยมีพระอภัยมณีราชนพิศาลเป็นสภานายก) หม่อมเจ้าวัลลภากรได้ทรงเขียนรายงานสมาคมในการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ ซึ่งเสนอครั้งแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ลงในจดหมายเหตุทางแพทย์ เกี่ยวกับวิธีทับศัพท์ ชื่อวิชาต่าง ๆ และศัพท์วิทยาศาสตร์ทั่วไปดังนี้^{๒๕}

“(๑) วิธีทับศัพท์

อันศัพท์ทั้งหลายที่แปลเป็นไทยไม่ได้ ต้องใช้ทับศัพท์ ศัพท์ที่เป็นวิสามานยนาม คือ ชื่อจะเพาะนั้น ก็ควรใช้ทับศัพท์ และศัพท์จะเพาะวิชาโดยมารวมทั้งศัพท์ที่คิดขึ้นใหม่และไม่ได้ยืมมาจากภาษาสามัญไวย่ ก็ไม่ควรแปล ควรใช้ทับศัพท์ เพื่อให้เหมือนกับศัพท์จะเพาะวิชานั้น ๆ ทั่วโลก ในที่สุดศัพท์ใดที่หาศัพท์ไทยบาลี หรือสันสกฤตได้ยาก ก็ควรใช้ทับศัพท์

วิธีทับศัพท์หรือการถอดอักษรโรมันเป็นอักษรไทยนั้น ได้กำหนดให้ใช้ระตามสำเนียงภาษาเดิมอนุโลมตามสำเนียงไทย ส่วนพยัญชนะให้ใช้ตามเกณฑ์ต่อไปนี้:- *(ทางกระทรวงธรรมการกำลังพิจารณาอยู่ ยังมีได้ตกลงเป็นการแน่นอนลงไป)

b = บ	j = จ (หรือ ญ)	q = ค (qu คว)
bh = ภ	jh = ฉ	r = ร
c = ค (แข็ง)	k = ค	rh = หร หรือ รห
c = ศ (อ่อน)	kh = ข	s = ส
ch = ช (แข็ง)	l = ล	sh = ฉ (หรือ ช)
ch = ช (อ่อน)	lh = ฟ	t = ต หรือ ท (แข็ง)
d = ด	m = ม	th = ถ
dh = ฎ	n = น	v = ว หรือ ฟ (หรือ ฟว)
f = ฟ	nh = ณ	w = ว
g = ก (แข็ง)	p = ป หรือ พ	wh = หว หรือ ฮ
g = จ (อ่อน)	ph = ฟ (หรือ ฝ)	x = คข
gh = ข	ps = ปส หรือ ป<ส	y = ย
h = ห หรือ ฮ	pt = ปต หรือ ป<ต	z = ช

หมายเหตุ:- อักษรในวงเล็บนั้น ข้าพเจ้าใคร่จะขอใช้ไปพลางก่อน เพื่อมิต้องใช้อักษรไทยตัวเดียวกันสำหรับอักษรโรมัน ๒-๓ ตัว - ว.ว.

วิธีทับศัพท์ที่กล่าวนี้จะได้อนุโลมใช้สืบไปในจดหมายเหตุทางแพทย์ของสมาคม

ยกตัวอย่างเช่น calorimetry = คาลอรีเมตรี, thermometer = เทอร์มิโมเตอร์ เป็นต้น (หมายเหตุ: ไม่ได้คัดลอกมาทั้งหมด - ผู้เขียน)

(๒) ชื่อวิชาต่าง ๆ

ชื่อวิชาต่าง ๆ ในภาษาฝรั่งเศสนั้น เขาตั้งขึ้นโดยเอาวัตถุที่ศึกษาตั้งเป็นฐาน แล้วแสดงทำนองศึกษาเติมเข้าไป แล้วเขามีสร้อยซึ่งแสดงว่าเป็นวิชา แต่ไม่บ่งว่าวิชาอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่ เพราะฉะนั้นในการที่จะแปล เราก็ควรใช้วิธีเดียวกันคือ แปลศัพท์ที่หมายถึงวัตถุตั้งเป็นฐาน แล้วเติมคำแปลทำนองศึกษาสร้อยของฝรั่งที่หมายว่าเป็นวิชานั้น ให้เต็มคำวิชาไว้ข้างหน้า แต่ถ้าใครจะบ่งให้ชัดว่าเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ให้เติม ศาสตร์ ข้างหลัง และทิ้ง วิชา ออกเสีย

คำแปลทำนองศึกษา:- graph วรรณา log วิทยา

ส่วนอุปสรรคและอาคมให้ใช้ดังนี้:-

แปล	ทับศัพท์
bio-	ชีว-
hydro-	อุทก-
electro-	-ไฟฟ้า
	ปิโอ-
	ไฮโดร-
	อิเล็กโตร-

-metry	-มิติ	-เมตร
thermo-	อุณหภูมิ-	เทอร์โม-
-meter	-มาตร	-เมตร

(หมายเหตุ: ไม่ได้คัดลอกมาทั้งหมด – ผู้เขียน)

ชื่อวิชาที่กรรมการได้บัญญัติและเสนามาตี
กระทรวงธรรมการได้ทรงอนุมัติแล้ว คือ:-

chemistry	เคมี	algebra	พีชคณิต
statics	สถาศาสตร์	psychology	จิตวิทยา
geometry	เรขาคณิต	calculus	แคลคูลัส
mathematics	คณิตศาสตร์	physics	ฟิสิกส์

ethnography ชชาติวศวรรณา arithmetic เลขคณิต

(หมายเหตุ: ไม่ได้คัดลอกมาทั้งหมด – ผู้เขียน)

(๓) ศัพท์วิทยาศาสตร์ทั่วไป

ในหมวดนี้ ได้รายงานศัพท์ต่าง ๆ ๗๕ ศัพท์
แต่โดยที่กรรมการยังแก้ไขอยู่เรื่อย ๆ จึงขอระงับไว้ก่อน
หม่อมเจ้าวัลลภากร

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔”

เหตุที่คัดลอกมาให้ดูค่อนข้างละเอียดนั้นเป็น
เพราะว่าคณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ชุดนี้
นับเป็นชุดแรกในประวัติศาสตร์ที่ได้วางรากฐานในการ
บัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ตลอดจนศัพท์แพทย์ (วิชา
แพทย์เป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์ประยุกต์) เพื่อให้
ผู้สนใจเรื่องที่มาศัพท์แพทย์ได้เข้าใจดีขึ้น

หม่อมหลวงเต๋อ สนิทวงศ์ บรรณธิการ
จดหมายเหตุทางแพทย์คนต่อมาได้เขียนไว้ใน “บรรณา
ธิการแถลง”^{๒๖} ของฉบับที่เริ่มงานบรรณธิการว่า
“หม่อมเจ้าวัลลภากร วรวรรณ ได้ทรงลาออกจากหน้าที่
บรรณธิการ เพราะมีพระธุระมาก ไม่มีเวลาพอที่จะ
ปลื้มการทำหน้าที่นี้ได้อีก” และได้กล่าวถึงนโยบายใหม่
ดังนี้ “ในขั้นต้นนี้สำหรับคำภาษาอังกฤษต่าง ๆ ซึ่งแปล
เป็นภาษาไทยไม่ได้ความ จะได้นำเอาคำภาษาอังกฤษ
นั้น ๆ ลงด้วยเพื่อไม่ให้เสียความ ว่ากันตามจริงแล้วเรา
ควรฟื้นฟูภาษาของเราให้มากดังที่หม่อมเจ้าวัลลภากร
บรรณธิการเก่าได้ทรงพยายามปฏิบัติมาแล้ว คือถ้า
เป็นคำอังกฤษก็ทรงเขียนเป็นภาษาไทย และแปลศัพท์
บางคำเป็นภาษาไทยใหม่ ๆ กันนั้นว่าเป็นการกระทำที่น่า
สรรเสริญยิ่ง แต่ปวงสมาชิกรวมกันไม่ชอบ (และ

สมาชิกรู้ที่อ่านหนังสือนี้ส่วนมากเป็นแพทย์) เพราะไม่
ค่อยทราบความหมายของคำใหม่ ๆ ถ้าอยากทราบ
ความหมายก็ต้องค้นหาเล่มเก่า ๆ ซึ่งแปลความหมายนี้
ไว้แล้ว ไม่สะดวกต่อสมาชิกรู้ แต่ถ้าเราจะลงคำที่เราแปล
เป็นภาษาไทยไม่ได้เสียทุกคำ ดูน่าเกลียดและน่าละอาย
ต่อชาวต่างประเทศมากที่ตอ้งยืมภาษาของเขามาใช้
มากเหลือเกิน และอีกข้อหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบจาก
สมาชิกรู้ไม่ใคร่ชอบก็คือ คำภาษาอังกฤษซึ่งแปลเป็น
ภาษาไทยนั้น เมื่ออ่านออกเสียงไม่ตรงกับสำเนียงภาษา
อังกฤษ เช่น คำว่า Sarcoma ถ้าจะเขียนตามตัวเขียนดังนี้
สารโคมา ซึ่งที่จริงอ่านว่า ซาโรโคมา เพราะฉะนั้น ต่อไป
จะพยายามเขียนให้ตรงกับสำเนียงภาษาอังกฤษเสมอ
และสำหรับคำแรกจะมีวงเล็บคำอังกฤษไว้ข้างหลัง คำ
ต่อไปจะลงแต่ตัวอักษรไทย เพื่อกันไม่ให้ภาษาอังกฤษดู
เลอะเทอะไปแทบทั้งหน้า ที่ทำทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นที่พอใจ
ของสมาชิกรู้ ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียกับหนังสือนี้เดิมที่...”
(เขียนติดกันตามอักขรวิธีที่ปรากฏ) แสดงให้เห็นถึง
ปัญหาของการบัญญัติศัพท์ที่มีเสมอมาแม้ในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการ
บัญญัติศัพท์ขึ้นโดยมีหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเป็น
ประธาน ซึ่งมีผลงานจนเป็นประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับที่ ๑ ว่าด้วยระเบียบวิธีทับศัพท์คำอักษร
โรมัน และกำหนดชื่อที่ป ประเทศ เมืองหลวง มหาสมุทร
ทะเลและเกาะ ฉบับที่ ๒ ศัพท์วิทยาศาสตร์ ฉบับที่ ๓
ศัพท์แพทย์ และฉบับที่ ๔ ศัพท์สถิติ ตามลำดับภายใน
เวลา ๓ ปี^{๒๗} อาจกล่าวได้ว่า ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๘๕
นั้น หม่อมเจ้าวัลลภากร พระอนุชานั้นมีบทบาทสำคัญ
ยิ่งในการร่วมวางรากฐานการบัญญัติศัพท์แพทย์เป็น
ภาษาไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จากการที่
พระองค์ทรงรับหน้าที่เป็นบรรณธิการจดหมายเหตุทาง
แพทย์และเลขธิการแพทย์สมาคมแห่งกรุงสยามใน
ช่วงเวลาสำคัญดังกล่าว สำหรับหม่อมเจ้าวรรณไวทยา
กรเองนั้นทรงบัญญัติศัพท์แพทย์ “หัวใจวาย” สำหรับ
คำว่า “heart failure” ซึ่งกว่าจะมาเป็นคำศัพท์นี้ ในตอน
แรกทรงบัญญัติว่า “หัวใจวอด” แต่มีผู้ทักท้วง ก็ทรง
เปลี่ยนใหม่เป็น “หัวใจวาย” ซึ่งดีกว่าเก่า เพราะ “วาย”
แม้จะหยุดไปจริง แต่ก็อาจกลับเต้นขึ้นอีกได้อย่างตลาด

ติด ตลาดวาย^{๒๗}

จากการสืบค้นจดหมายเหตุทางแพทย์ยังพบหลักฐานที่น่าสนใจเกี่ยวกับการบัญญัติศัพท์ทางจิตเวชเป็นภาษาไทย ผู้มีบทบาทสำคัญคือ นายแพทย์อารีแสงสว่างวัฒนะ ซึ่งเป็นผู้บัญญัติศัพท์ “โรคจิตเภท” เดิมเขียนว่า “โรคจิตตเภท” สำหรับโรค Schizophrenia โดยนายแพทย์อารีในขณะนั้นทำงานประจำอยู่ที่โรงพยาบาลโรคจิตต์ ได้บรรยายในการประชุมแพทยสมาคม ณ โรงพยาบาลโรคจิตต์ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๗๘ (ตามปฏิทินเดิม) และต่อมาปรากฏเป็นบทความทางวิชาการในจดหมายเหตุทางแพทย์ เรื่อง “โรคจิตต์สคิซอพรีเนีย (Schizophrenia) หรือโรคจิตตเภท”^{๒๘} นายแพทย์อารีได้อธิบายถึงที่มาของศัพท์บัญญัติคำนี้ว่า “เภท” แปลว่า การแตกร้าว (เช่นในสามัคคีเภท ซึ่งเป็นตอนหนึ่งของเรื่องอิโตะประเทศ แปลว่า การแตกมิตร) ดังนั้น “จิตตเภท” คือการแตกร้าวของจิตตใจ “ชื่อโรคนี้ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ “Schizos” แปลว่า ผ่าหรือแยก ตรงกับคำว่า scissors ซึ่งแปลว่า กรรไกร และคำว่า “Phrenos” แปลว่า จิตตใจ (Phrenos แปลว่า กระบังลม เช่น phrenic nerve แต่ก่อนชาวกรีกเข้าใจว่า กระบังลมเป็นที่ตั้งของจิตตใจ) รวมความว่า โรค Schizophrenia นี้เป็นโรคที่เกิดกับจิตตใจ ทำให้กรรมและกองของความคิด ความรู้สึก อารมณ์ กิริยาท่าทาง แตกกันหมด...” นายแพทย์อารีเป็นผู้หนึ่งที่สนใจเรื่องการบัญญัติศัพท์ ได้หยิบยกประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องนี้ให้ได้พิจารณากัน เช่น ศัพท์บัญญัติที่ตั้งขึ้นนั้นถูกต้องดีแล้วหรือ ซึ่งให้ความเห็นว่า คงเป็นไปได้ที่จะให้ถูกต้องทั้งหมด เพราะความหมายของศัพท์หนึ่งอาจไม่คงที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย ยกตัวอย่างเช่น โรคผีในท้อง โรคผู้หญิงนั้นในสมัยก่อนผู้คนเข้าใจและรู้จักกันดี ต่อมาเรียกชื่อเป็นวันโรคและกามโรคตามลำดับ ซึ่งนายแพทย์อารีให้ความเห็นไว้ว่า “วันโรคแปลว่า โรคซึ่งเป็นแก๊วพิษหรือทำให้ผิวเหลืองหรือผิวงามเท่านั้นเอง กามโรคก็เป็นแต่เพียงหมายความว่าโรคเกิดจากการอยู่ร่วมในกามปฏิบัติ ที่จริงโรคอาจจะเกิดได้จากการสัมผัสสภาวะเช่นเสื้อผ้าที่ติดโรคนี้อยู่ก็ได้” นอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่า ถ้าช่วยกันใช้ศัพท์บัญญัติ แรก ๆ อาจรู้สึก

ขัดหู แต่เมื่อช่วยกันใช้ไปจนเกิดความเคยชินแล้วก็จะหายขัดหู พอพูดถึงศัพท์บัญญัติคำนั้น ๆ ก็เข้าใจได้ทันที ยกตัวอย่างเช่น คำว่า “อหิวาตกโรค” ครั้งแรกที่ใช้คำนี้คนมักไม่เข้าใจว่าแปลว่าอะไร ร่ายแรงอย่างไร แต่พอรู้ว่า “อหิ” แปลว่า “งู” เท่านั้น ก็เห็นภาพได้ว่าโรคนี้จะต้องร้ายแรง เป็นแล้วตายง่ายเหมือนถูกงูกัด^{๒๙}

นายแพทย์อารีมีความเห็นในเรื่องการใช้คำบาลีในการบัญญัติศัพท์แพทย์ว่าเทียบได้กับการที่ภาษาอังกฤษต้องอาศัยภาษาละตินและกรีกในศัพท์เทคนิคต่าง ๆ ภาษาไทยก็ควรใช้ภาษาบาลีได้ นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่า ควรที่จะหาคำไทยง่าย ๆ ดูก่อน ถ้าหาไม่ได้แล้วก็ต้องใช้คำหลายคำประสมกัน รวมถึงการใช้ภาษาบาลีด้วย ซึ่งการบัญญัติศัพท์ให้ได้ดีนั้น ต้องอาศัยความรู้ในภาษาไทย บาลี อังกฤษ ละติน และกรีก อีกทั้งต้องมีความรู้ในวิชาแพทย์ทั้งฝ่ายกายและจิต (สำหรับการบัญญัติศัพท์ทางจิตเวช)^{๓๐} ตารางที่ ๒ แสดงตัวอย่างเทียบศัพท์ทางจิตเวชที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ

ศัพท์แพทยศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถานในปัจจุบัน

ศัพท์แพทยศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่วางจำหน่ายในปัจจุบันเป็นฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พิมพ์ครั้งที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม โดยก่อนหน้านี้พิมพ์ ๒ ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ จำนวน ๒,๐๐๐ และ ๓,๐๐๐ เล่มตามลำดับ^{๓๑} ที่มาของคณะทำงานจัดทำหนังสือเล่มนี้ เริ่มต้นจากการที่พจนานุกรมศัพท์แพทย์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้จัดพิมพ์ซ้ำอีก ๕ ครั้ง ต่อมามีการจัดตั้งคณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ขึ้นมาอีกคณะหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้พิจารณาเห็นสมควรที่จะปรับปรุงเพิ่มเติมศัพท์บัญญัติแพทยศาสตร์ให้ทันสมัย จึงได้แต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์ สาขาแพทยศาสตร์” ขึ้นโดยมีเรือโท ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ราชบัณฑิตเป็นประธานอนุกรรมการ เนื่องจากได้เป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานงานนี้มาแต่เริ่มแรก (อาจารย์อวยเป็นประธานฯ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๔) ต่อมาได้ปรับสถานภาพของคณะอนุกรรมการคณะนี้เป็น “คณะกรรมการบัญญัติศัพท์

ตารางที่ ๒. ตัวอย่างเทียบศัพท์ทางจิตเวช

ศัพท์ภาษาอังกฤษ	นพ. อารี แสงสว่างวัฒนะ ๒๔๗๘ ^{๒๔}	บัญญัติ ศัพท์แพทย์ ๒๔๘๗ ^{๒๐}	พจนานุกรม ศัพท์แพทย์ ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๐๘ ^{๒๑}	ศัพท์แพทยศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๗ ^{๒๕}
Consciousness	ความรู้ตัว	วิชาน, ความรู้สึกตัว	-	ความรู้สึกรู้ตัว, การรับรู้
Coordinate	ความกลมเกลียว	โคออร์ดิเนต	-	-
Delusion	ความเชื่อผิด	โมหันธ์	-	อาการหลงผิด
Depression	โทมนัสส์ เศร้าซึม	(การ ส่วน หรือใจ) ตกต่ำ	การกด	๑. แอ้ง, รอยนุ้ม ๒. การทำหน้าทีลดลง ๓. ภาวะซึมเศร้า
Emotion	อารมณ์	อาเวค	-	อารมณ์
Hallucination	ประสาทหลอน ความหลงผิด ทางประสาท	สัญญาวิปลาส	ประสาทหลอน, จิตหลอน	ประสาทหลอน
Idea	มติ ความคิดเห็น	-	-	ความคิด, มโนคติ
Illusion	การแปลประสาทผิด	มายา	-	การแปลสิ่งเร้าผิด
Insight	ความรู้จักตัว	-	-	๑. การหยั่งรู้ตนเอง ๒. วิจาร์ณญาณ
Mania	โสรมนัสส์ คลั่งเพื่อ อะอะ	ความคลุ้มคลั่ง	บ้าคลั่ง	อาการฟุ้งพล่าน
Orientation	การรู้จักกาละเทศ บุคคล	-	การกำหนดทิศทาง, การกำหนดรู้ทิศที่, การแนะแนวทาง	๑. การรับรู้ (กาลเทศะและบุคคล) ๒. การแนะแนว
Psychoanalysis	การทำจิตตวิภาค	-	จิตวิเคราะห์	จิตวิเคราะห์
Regression	ความคิดย้อนหลัง	-	การถอยกลับ, การกลับคืน, การถอยหลัง, การทุเลา, การเสื่อม	๑. การถดถอย, การถอยกลับ, การกลับคืน, การถอยหลัง ๒. การทุเลา ๓. การเสื่อม ๔. การฝ่อ
Schizophrenia	โรคจิตตเภท	สติโซเฟรเนีย	-	โรคจิตเภท

แพทยศาสตร์” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมี ศาสตราจารย์นายแพทย์สำราญ วงศ์พำห์ ราชบัณฑิต เป็นประธานกรรมการ ต่อมาได้ปรับปรุงโครงการดำเนินงานใหม่ ปรับปรุงภารกิจและองค์ประกอบของคณะกรรมการเป็น “คณะกรรมการจัด

ทำพจนานุกรมศัพท์แพทยศาสตร์” จนถึงปัจจุบัน รองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงบุญเรือง นิยมพร เป็นประธานกรรมการ พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๖ และต่อมาศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ นายแพทย์สมชัย บวรกิตติ ราชบัณฑิต เป็นประธานกรรมการ พ.ศ. ๒๕๔๖-ปัจจุบัน (ข้อสังเกต:

ตารางที่ ๓. ตัวอย่างเทียบศัพท์แพทย์ในยุคต่าง ๆ

ศัพท์ภาษาอังกฤษ	บัญญัติศัพท์แพทย์ ๒๔๘๗ ^{๑๐}	พจนานุกรมศัพท์แพทย์ ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๐๘ ^๑	ศัพท์แพทยศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๗ ^{๒๔}
abortion	การแท้ง	การแท้ง, การทำให้แท้ง	๑. การแท้ง ๒. การทำแท้ง
abortion, criminal	การแท้งอาญา	การทำให้แท้งโทษอาญา, การรื้อดลูก	การทำแท้งผิดกฎหมาย, การรื้อดลูก
abortion, incomplete	การแท้งไม่เต็มที่	การแท้งค้าง	การแท้งค้าง
abscess	โพรงหนอง	ฝี, โพรงหนอง	ฝี, โพรงหนอง
acute	เฉียบพลัน	(โรค) ปัจจุบัน, เร็วแรง	(โรค) ปัจจุบัน, เฉียบพลัน
adult	ผู้เต็มวัย	เต็มวัย, ผู้เต็มวัย, ผู้ใหญ่	๑. เต็มวัย ๒. ตัวเต็มวัย, ผู้ใหญ่
anemia	โรคเลือดจาง	เลือดน้อย, เลือดจาง	ภาวะเลือดจาง
analgesic	ยาแก้เจ็บ	ยาระงับปวด	๑. ยาระงับปวด ๒. ไม่รู้เจ็บ
anasarca	อะนาซาร์กา	การบวมทั้งตัว, มานทะลุน	การบวมทั้งตัว, มานทะลุน
anastomosis	การต่อช่อง, ช่องต่อ	การเชื่อมประสาน	การเชื่อมประสาน, การต่อ
anesthetic	ยาระงับรู้สึก	ยาชา	ยาระงับความรู้สึก
antipyretic	ยาระงับความร้อน	ยาลดไข้	ยาลดไข้
antiseptic	อันติเซ็ปติก	ยาระงับเชื้อ	สารระงับเชื้อ
anus	ทวารหนัก	ช่องทวารหนัก	ทวารหนัก
arrhythmia	ความไร้จังหวะ, อาริทธิเมีย	ภาวะหัวใจเสียจังหวะ	ภาวะหัวใจเสียจังหวะ
asphyxia	อัสฟิกเซีย	อัสฟิกเซีย, อากาการหายใจไม่ออก	ภาวะขาดอากาศหายใจ
atrophy	ซูบซาม (ซูบทราม)	ความเหี่ยว, ความฝ่อลีบ	การเหี่ยว, การฝ่อ, การลีบ

การสอน ตลอดจนการออกวารสารทางการแพทย์โดยเฉพาะจดหมายเหตุทางแพทย์และสารศิริราชซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานล้วนเป็นสิ่งหล่อหลอมให้เกิดหลักการบัญญัติศัพท์แพทยศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถานในปัจจุบัน นอกจากนี้ความทุ่มเทในการบัญญัติศัพท์แพทย์ที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ได้เป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานงานนี้ไว้ทำให้เกิดพจนานุกรมศัพท์แพทย์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน และศัพท์แพทยศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถานในที่สุด ซึ่งถ้าไม่มีท่านแล้ว พจนานุกรมศัพท์แพทย์คงเกิดเป็นรูปเล่มขึ้นมาได้ยาก คงต้องล่าช้ากว่านี้เป็นแน่แท้ บทความชิ้นนี้ขออุทิศให้แก่อาจารย์เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีวันเกิดของอาจารย์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ นี้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณนาถอนงค์ ศรีจินดา, คุณบุญเรือน กัลยาณเมธี และเจ้าหน้าที่หอสมุดศิริราชทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการค้นหาเอกสารสำหรับใช้อ้างอิงในการเขียนบทความนี้

เอกสารอ้างอิง

๑. ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์แพทย์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.
๒. อวย เกตุสิงห์. การเขียนทับศัพท์คำแพทย์: หลักการและเหตุผล. ใน: ประทีน วิริยะวิทย์, บรรณาธิการ. การใช้ภาษาไทยทางวิทยาศาสตร์การแพทย์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไพศาลศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘:๒๘๕-๒๙๒.

๓. บันทึกการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานกระแสพระราชดำริ เรื่อง ปัญหาการใช้ภาษาไทย ในการประชุมทางวิชาการ ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ห้องประชุมคณะอักษรศาสตร์ เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๐๕. ใน: สุจิตร์ กลิ่นเกษร, นิตยา กาญจนะวรรณ. วิทย์ทัศน์พระองค์วรรณฯ: ครบ ๑๐๐ ปี วันประสูติ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมาธิปไตย, ๒๕๔๔. ๖๖-๑๐๕.
๔. สุด แสงวิเชียร. ประวัติของศัพท์ในวิทยาศาสตร์การแพทย์. ราชบัณฑิตยสถาน. เล่มที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๗ ปีที่ ๑. (นำมาตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือ “๑๐๐ ปี ราชบัณฑิตยสถาน” โดยราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๗: ๒๖๑-๒๘๒)
๕. เจริญ อินทรเกษม. ประวัติราชบัณฑิตยสถาน ใน: หนังสือ “๕๐ ปี ราชบัณฑิตยสถาน ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๗” กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๗.
๖. ภูเก็ต วาจนนท์. ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการทับศัพท์. สารศิริราช ๒๕๒๖: ๓๕:๑๐๑๕-๓๑.
๗. เพ็ญแข คุณาเจริญ. การบัญญัติศัพท์: การเขียนทับศัพท์ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย. ใน: ประทิน วิริยะวิทย์, บรรณาธิการ. การใช้ภาษาไทยทางวิทยาศาสตร์การแพทย์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไพศาลศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘: ๗๖-๗๗.
๘. ส. พลายน้อย. หมอปลัดเล. สำนักพิมพ์พิมพ์คำ กรุงเทพฯ ๒๕๔๘.
๙. สมชาย ลูวิระ. หนังสือตำราแพทย์ภาษาไทย: ข้อมูลบางประการ. สารศิริราช ๒๕๑๖: ๒๖:๑๔๐๔-๑๔.
๑๐. Bradley DB. ตำราปลูกฝีโค: ให้กันโรคหัดพิษไม่ให้ขึ้นได้ (Treatise on Vaccination comprising a narrative of the introduction and successful propagation of vaccine in Siam - 1840 & 1844), 2nd ed. Bangkok: A. B. C. F. M. Press, 1845. (ปรากฏอยู่ในภาคผนวกของหนังสือ “หมอปลัดเล” โดย ส. พลายน้อย สำนักพิมพ์พิมพ์คำ กรุงเทพฯ ๒๕๔๘.)
๑๑. Bradley DB. คำภีร์ครรภ์รักษา, แปลข้อความออกจากคำภีร์ครรภ์รักษาแห่งแพทย์หมออเมริกา (Treatise on midwifery), 1st ed. Bangkok: A. B. C. F. M. Press, 1842.
๑๒. บุญบา ประกาศพงศ์และคณะ, บรรณาธิการ. “สัพพะพะจะนะ พาสา ไท” โดย ของ-บาดิสต์ ปาลอกแก้ว. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.
๑๓. George Brady McFarland, M.D. Thai-England Dictionary. Bangkok: Bangkok Times Press, 1941.
๑๔. นันทวัน บุญยะประภัศร, บรรณาธิการ. ศัพท์แพทย์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.
๑๕. หมอแฮน แอด คิม ชัน. แพทย์ศอกฟะเมคติน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุภาการจำรูญ, ๒๕๔๕.
๑๖. จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยของสภาภาษาศาสนา (จุฬาสถ.) ๒๕๖๑
๑๗. การบัญญัติศัพท์แพทย์. จฬสท. ๒๕๖๕: ๕(๓):๑๕๑-๑๕๒.
๑๘. บอกแก้คำผิด. จฬสท. ๒๕๖๖: ๖(๑): ๖.
๑๙. การบัญญัติศัพท์แพทย์. จฬสท. ๒๕๖๖: ๖(๓): ๒๑๔-๒๑๕.
๒๐. ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
๒๑. สัญญา สุขพนิชนันท์. “พยาธิวิทยา (pathology)” – คำที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรมไทย. สารศิริราช ๒๕๔๘: ๕๗: ๓๖๔-๓๖๕.
๒๒. สัญญา สุขพนิชนันท์. “พยาธิ (ความเจ็บไข้)” หรือ “พยาธิ (ปรสิต)” – ความสับสนที่ยังคงอยู่. สารศิริราช ๒๕๔๘: ๕๗: ๕๗๕-๕๗๖.
๒๓. บรรเจิด อินทุจันทร์ยง. ราชสกุลพระบรมราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ: องค์การข้าของคุรุสภา. ๒๕๓๕: ๔๗๕-๔๘๓.
๒๔. จันทก ทองประเสริฐ. พระผู้ทรงจุดประทีปให้ราชบัณฑิตยสถาน. ใน: สุจิตร์ กลิ่นเกษร, นิตยา กาญจนะวรรณ. วิทย์ทัศน์พระองค์วรรณฯ: ครบ ๑๐๐ ปี วันประสูติ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมาธิปไตย, ๒๕๔๔: ๕๗-๖๖.
๒๕. วไลยกลาร วรรณ. รายงานผู้แทนสมาคมในการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์. จฬสท. ๒๕๖๕: ๑๔(๔): ๗๒๖-๗๓๔.
๒๖. เต๋อ สนิทวงศ์. บรรณาธิการแถลง. จฬสท. ๒๕๖๕: ๑๔(๓): พิเศษ ก-ฆ.
๒๗. เสฐียรโกเศศ. เรื่องบัญญัติศัพท์ (เขียนอย่างปากกาพาไป). ใน: พระยามานวราชเสวี, ผู้รวบรวม. ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติแด่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์พงษ์ประพจน์ เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ: องค์การข้าของคุรุสภา, ๒๕๓๑: ๑๖๖-๑๖๘.
๒๘. อารี แสงสว่างวัฒนะ. โรคจิตดิสซัสโซไฟรีเนีย (Schizophrenia) หรือโรคจิตเภท. จฬสท. ๒๕๖๕: ๑๔(๖): ๗๔๓-๗๕๐.
๒๙. ราชบัณฑิตยสถาน. ศัพท์แพทย์ศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖.
๓๐. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องบัญญัติศัพท์ ฉบับที่ 3. (ศัพท์แพทย์) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 8 วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2487 หน้า 174-241. (อักษรวิธีและตัวเลขตามต้นฉบับเดิม)